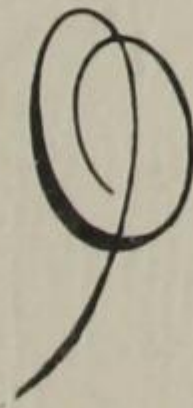

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΚΙΤΣΟΥ
ΔΡΟΣ Π., ΔΙΕΥΘΥΝΤΟΥ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗΣ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ

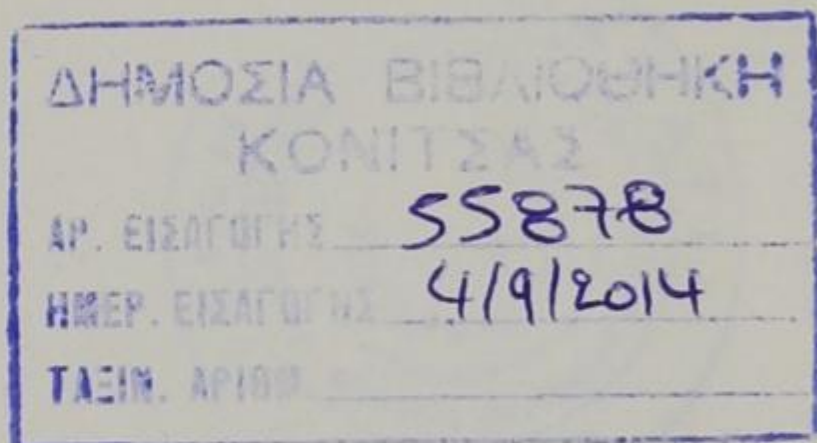

Η ΠΑΙΔΕΙΑ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ ΤΗΣ ΕΠΟΧΗΣ ΜΑΣ

ΤΥΠΟΙΣ : ΕΥΡ. ΘΕΜΕΛΗ - 28 ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ 72
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 1965

Η ΠΑΙΔΕΙΑ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ ΤΗΣ ΕΠΟΧΗΣ ΜΑΣ

- Α'.—ΤΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΟΥ ΣΗΜΕΡΙΝΟΥ ΚΟΣΜΟΥ: 1. Πληθυσμιακή έκρηξη.
2. Τεχνολογική ανάπτυξη. 3. Νέα κοινωνική και οικονομική διάρθρωση.
- Β'.—Η ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ ΤΩΝ ΚΑΙΡΩΝ ΜΑΣ: 1. 'Ο ψυχικός άπονηχος των έπιταχυνομένων εξέλιξεων. 2. Τα κίνητρα δραστηριότητας του συγχρόνου ανθρώπου.
- Γ'.—Η ΠΑΙΔΕΙΑ ΓΙΑ ΜΙΑ ΠΟΡΕΙΑ ΜΕ ΟΡΘΙΟ ΤΟ ΑΝΑΣΤΗΜΑ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ:
1. Στάση προοπτικής. 2. Βίωση τής ανθρώπινης ούσίας. 3. 'Εκπαίδευση σ' όλη τή διάρκεια τής ζωής. Συμπέρασμα.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ὁ ἄνθρωπος τῶν καιρῶν μας, ἀπλώνοντας τὶς κεραῖες του στὸ σύγχρονο κόσμο, συλλαμβάνει ἕνα πρωτοφανῆ ρυθμὸ ἐπιταχυνομένων ἐξελίξεων στὴν πληθυσμιακὴ σύνθεση τῶν κοινοτήτων, στὴν τεχνολογία καὶ στὴν κοινωνικὴ καὶ οἰκονομικὴ διάρθρωση. Παράλληλα, καθὼς συνειδητοποιεῖ τὶς νέες καταστάσεις, ζῆ έντονα μέσα του τὸν ἀπόηχο αὐτῶν τῶν ἐξελίξεων καὶ αἰσθάνεται νέα ἰσχυρὰ κίνητρα γιὰ βιοτικὲς καὶ πνευματικὲς μέριμνες καὶ δραστηριότητες.

Ὁ Γάλλος στοχαστὴς Gaston Berger ⁽¹⁾ παρομοιάζει τὸ σύγχρονο κόσμο μὲ τὴν εἰκόνα τῶν ἐκπληκτικῶν βιολογικῶν μεταμορφώσεων τῆς κάμπιας σὲ χρυσαλλίδα: Ἡ κοινωνία τῶν ἀνθρώπων εἶναι σὰν μιὰ χρυσαλλίδα, τῆς ὁποίας ὅμως οἱ μεταμορφώσεις γίνονται μὲ πλήρη συνείδηση. Θὰ μπορούσαμε νὰ μεταφέρουμε στὴν κάμπια τὴ δική μας ἀνησυχία, πὺν νοιώθομε μπροστὰ στὸν ἐξελισσόμενο κόσμο, γιὰ νὰ φαντασθοῦμε τί θὰ μπορούσε νὰ δοκιμάσῃ ἡ κάμπια, ἂν ἦταν ποικισμένη μὲ σκέψη, ὅταν θὰ αἰσθανόταν τὸ σῶμα της νὰ διαλύεται, ὅταν θὰ ἔβλεπε νὰ ἐξαφανίζονται τὰ ὄργανά της, τὰ δακτυλωτὰ τμήματα τοῦ κορμοῦ της καὶ τὰ κοιλιακὰ πόδια της, πὺν τῆς ἐπιτρέπουν νὰ σκαρφαλώνη στὸν κλάδους καὶ νὰ προχωρῆ στὸν κήπους. Αἰσθάνεται τότε νὰ τῆς ἀφαιρεῖται καὶ ἡ δυνατότητα ἀκόμη νὰ ζῆ. Τὸ σῶμα της σαλεύεται ἀπὸ μιὰ σφοδρὴ καὶ μυστηριώδη διεργασία. Δὲν ξέρει ὅμως ὅτι αὐτὴ ἡ ἀναταραχὴ, πὺν τὴν ἀναστατώνει, ὀφείλεται στὰ φτερά, πὺν ὠθοῦνται ἀπὸ μέσα της νὰ ξεπεταχτοῦν. Μεταξὺ τῆς κάμπιας καὶ τῆς χρυσαλλίδας ὑπάρχουν βέβαια ἀντιστοιχίες, σχέσεις, τὶς ὁποῖες ἡ ποικιλία τῶν ἐξωτερικῶν μορφῶν ἐμποδίζει νὰ διακρίνωμε. Ὅμως, μιὰ ἀληθινὴ ἐπανάσταση ἐνεργεῖται μὲ τὴν μεταμόρφωση ἀπὸ τὴν κάμπια στὴ χρυσαλλίδα. Αὐτὴ τὴν ἐπανάσταση στὸ σύγχρονο κόσμο πρέπει πρῶτα νὰ γνωρίσωμε, γιὰ νὰ προσδιορίσωμε τὴν παιδεία τοῦ ἀνθρώπου τῆς ἐποχῆς μας.

Ὁ σύγχρονος ἀνθρώπινος κόσμος εἶναι μιὰ χρυσαλλίδα. Ἡ συνείδησή του, ὀλιγώτερο συγκεχυμένη ἀπὸ ὅ,τι τοῦ ζῶου, τὸν πληροφορεῖ πολλὰς φορές ἐσφαλμένα γιὰ ἐκεῖνα, πὺν ἐνδιαφέρει νὰ διατηρήσῃ, καὶ γιὰ ἐκεῖνα, πὺν πρέπει νὰ ἐγκαταλείψῃ.

Τὸ ἄτομο, μπροστὰ σ' αὐτὲς τὶς ἀναμορφώσεις, διαφωτισμένο μὲ τὴν παιδεία, θὰ βαδίζει μὲ ὀρθιο τὸ ἀνάστημα τοῦ ἀνθρώπου, θὰ μάθῃ νὰ λαμβάνῃ τὴν στάση τῆς προοπτικῆς καὶ θὰ ἀφυπνίζει μέσα του καὶ θὰ ζῆ τὴν ἀνθρώπινη οὐσία του. Καὶ ἔτσι, ἐνῶ ὁ κόσμος θ' ἀλλάσῃ, ὁ ἄνθρωπος θὰ συνεχίζει νὰ πορεύεται ὡς ἄνθρωπος. Ἀς τὸν παρακολουθήσωμε σ' αὐτὴ τὴν πορεία του μέσα στὸ σύγχρονο κόσμο.

1. L' homme moderne et son éducation, P.U.F., 1962, σελ. 125.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Αον

ΤΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΟΥ ΣΗΜΕΡΙΝΟΥ ΚΟΣΜΟΥ (2)

Ι.—ΠΛΗΘΥΣΜΙΑΚΗ ΕΚΡΗΞΗ

Ι.—'Από τὰ δεδομένα τῆς Στατιστικῆς καὶ τῆς Κοινωνιολογίας διαπιστώνεται ὅτι ὁ πληθυσμὸς τῆς γῆς σήμερα δὲν ἀκολουθεῖ ἀπλῶς τὴ φυσικὴ αὐξησὴ του ($1-1,5\%$ τὸ χρόνο μὲ φυσικὲς γεννήσεις $40-45\%$ καὶ φυσικοὺς θανάτους $30-35\%$), ἀλλὰ παρουσιάζει μιὰ ἀληθινὴ ἔκρηξη (3). Ἡ ἐλάττωσις τῶν θανάτων, ἡ ἐπιμήκυνσις τῆς ζωῆς μὲ τοὺς καλύτερους ὄρους τῆς σημερινῆς διαβιώσεως καὶ ἡ διατήρησις σταθεροῦ ἀριθμοῦ γεννήσεων δημιουργοῦν ταχεῖα δημογραφικὴ ἀνάπτυξις.

Ἡ ὑπερθνησιμότητα ἄλλων ἐποχῶν ἔχει ἐξαφανισθῆ στυς καιροὺς μας μὲ τὴν ἐπενέργεια σημαντικῶν εὐνοϊκῶν παραγόντων: τὸ κράτος σήμερα ἔχει ἐπιβληθῆ στὶς φυλετικὲς ὁμάδες (κάστες), ποὺ κατοικοῦν στὴν ἐπικράτειά του, καὶ ἀποφεύγονται οἱ ἐμφύλιοι πόλεμοι, ποὺ ἀποδεκατίζουν τοὺς πληθυσμοὺς· οἱ μεγάλες πεῖνες τῶν λαῶν περιορίζονται, γιατί, σὲ στιγμὲς καταστροφῶν τῶν γεωργικῶν προϊόντων, ἔρχονται συνήθως ἄρωγοὶ τὰ ἄλλα κράτη· οἱ ἐξοντωτικὲς ἐπιδημίες ἔχουν ἐξαλειφθῆ μὲ τὴν πρόοδο τῆς ἱατρικῆς.

Ἡ κανονικὴ θνησιμότητα ὑποχωρεῖ ὄλο καὶ περισσότερο: οἱ πιὸ πολλοὶ λαοὶ μποροῦν σήμερα νὰ ἐξασφαλίζουν, μὲ λίγα μόνον ἐξοδα, ἐπαρκεῖς συνθηκὲς ὑγιεινῆς ζωῆς (νερό, καθαριότητα, ἀπολυμάνσεις)· μὲ τὶς εἰδικὲς ἱατρικὲς καὶ χημικὲς ἀνακαλύψεις (ἐμβόλια, ἐντομοκτόνα φάρμακα κλπ) προλαμβάνονται πολλὲς ἀσθένειες, ὅποτε ἡ μέση διάρκεια ζωῆς, ποὺ ἄρχισε ἀπὸ τὰ 30 χρόνια, πέρασε πλέον στὰ 40 χρόνια, προχωρεῖ στὰ 50 χρόνια (καὶ στὶς ὑποανάπτυκτες ἀκόμη χῶρες τῆς Κεντρικῆς Ἀμερικῆς), γιὰ νὰ ἐγγίση σὲ ἄλλες τὰ 60 χρόνια (Κεϋλάνη).

Ὁ πόλεμος τῶν τελευταίων ἐτῶν, παρὰ τὸ γεγονὸς ὅτι εἶχεν ὡς ἀποτέλεσμα τὸ θάνατο 50 ἑκατομμυρίων ἀτόμων (στρατιωτῶν, πολιτῶν) καὶ τὴν ἐλάττωσις 10 ἑκατομμυρίων γεννήσεων (συνολικὴ ἀπώλεια ἀνθρώπων 60 ἑκατομμύρια), συνετέλεσε, μὲ τὴν ἐπιτάχυνσις τῆς προόδου τῆς ὑγιεινῆς (ψεκασμοί, χρῆσις πενικιλίνης) καὶ μὲ τὴν διάδοσις τῶν συγχρόνων μέσων τῆς ζωῆς (διακινήσεις, συναλλαγές), στὸν ὄλοένα μεγαλύτερο περιορισμὸ τῆς θνησιμότητος· ἔτσι, ἀπὸ τὸ 1945 (λήξις τοῦ πολέμου), εἶχαμε αὐξησις κατὰ 5 ἑκατομμύρια τὸ χρόνο, ὅποτε, σὲ 12 χρόνια, ἐξισορροπήσαμε τὴν ἀπώλεια τῶν 60 ἑκατομμυ-

2. Le monde en devenir, Larousse, Paris, 1959, T. XXe.

3. Etude demographique, Nations Unies, No 26, 1956.

ρίων τοῦ πολέμου καὶ ἐπιτύχαμε, ἀπὸ τὸ 1957, τὴ θετικὴ ἄνοδο τοῦ πληθυσμοῦ τῆς γῆς.

Στὶς ὑποανάπτυκτες χῶρες (Κίνα, Ἰνδία, χῶρες τοῦ Ἰσλάμ, Κεντρικὴ Ἀμερικὴ, Ἀφρικὴ), ἔχομε ἐλάττωση τῶν θανάτων στὸ ποσοστὸ τῶν 15—25⁰/₁₀₀ καὶ διατήρηση τῶν φυσικῶν γεννήσεων στὸ ποσοστὸ τῶν 40—45⁰/₁₀₀. Στὶς ἀνεπτυγμένες χῶρες παρατηρεῖται αὐξηση τοῦ μέσου ὄρου ζωῆς στὰ 70 χρόνια (Ἀγγλία, Σουηδία, Γερμανία), ὁπότε, μ' αὐτὴ καὶ μόνη τὴν αὐξηση, ἔχομε ἀνάπτυξη τοῦ πληθυσμοῦ, κατὰ τοὺς εἰδικούς, κατὰ 0,5—1⁰/₁₀₀.

II.—Οἱ ἐπόμενοι πίνακες (4) μᾶς δείχνουν τὴν πληθυσμιακὴ ἔκρηξη τῆς ἐποχῆς μας, τὴν ὁποία ἔχουν διεργασθῆ οἱ εὐνοϊκοὶ παράγοντες, ποὺ ἀναφέραμε:

1.—Ἡ αὐξηση τοῦ πληθυσμοῦ τῆς γῆς: 1650—1962:

χρονολογίες	πληθυσμὸς σὲ ἑκατομ.	χρονολογίες	πληθυσμὸς σὲ ἑκατομ.
1650	545	1900	1.608
1700	623	1950	2.495
1750	728	1956	2.737
1800	906	1961	3.061
1850	1.171	1962	3.150

2.—Προβλέψεις γιὰ τὸν πληθυσμὸ τῆς γῆς:

Χῶρες	Διαπιστώσεις τὸ 1955	προβλέψεις γιὰ τὸ ἔτος 2.000
Ἀφρικὴ	216 ἑκατομ.	517 ἑκατομ.
Ἀμερικὴ	365 »	904 »
Ἀσία	1488 »	3.870 »
Σοβ. Ἐνωση	197 »	379 »
Εὐρώπη	409 »	569 »
Ὠκεανία	15 »	29 »
Σύνολα	2.690 »	6.268 »

Στὸ διάστημα ἑνὸς αἰῶνα (1850—1950), ὁ πληθυσμὸς τῆς γῆς ἔχει διπλασιασθῆ· ὁ τελευταῖος δηλαδὴ αἰώνας ἔδωσε πληθυσμὸ ὅσον ὅλοι οἱ προηγούμενοι αἰῶνες. Ἡ τελευταία 10ετία μᾶς ἔδωσε αὐξηση πληθυσμοῦ κατὰ 600 περίπου ἑκατομμύρια. Κάθε χρόνο ἔχομε αὐξηση κατὰ 63 ἑκατομμύρια (2,1⁰/₁₀₀). Οἱ προβλέψεις γιὰ τὸ ἔτος 2000 μᾶς δίνουν διπλασιασμὸ τοῦ πληθυσμοῦ τῆς γῆς. Τὰ δεδομένα αὐτὰ ἐκφράζουν μιὰ πραγματικὴ πληθυσμιακὴ ἔκρηξη. Τὴ μεγαλύτερη αὐξηση παρουσιάζουν ἡ Ἀσία, ἡ Ἀφρικὴ καὶ ἡ Τροπικὴ Ἀμερικὴ μὲ ἄτομα στὸν πληθυσμὸ τους 0—20 ἐτῶν πλέον τῶν 50⁰/₁₀₀, ἐνῶ ἡ Εὐρώπη παρουσιάζει βραδεῖα αὐξηση κατὰ 0,5—1⁰/₁₀₀ καὶ μὲ τὸ μεγαλύτερο ποσοστὸ στὸν πληθυσμὸ τῆς ἀπὸ τὰ ἡλικιωμένα ἄτομα.

III.—Μ' αὐτὰ τὰ στατιστικὰ στοιχεῖα ὁ κάθε στοχαζόμενος ἄνθρωπος τῶν καιρῶν μας κατανοεῖ τὴν προβληματικὴ τῆς σημερινῆς δημογραφικῆς καταστάσεως καὶ θέτει τὰ ἐρωτήματα:

α'.—Πῶς θ' ἀντιμετωπισθῆ τὸ κόστος τῆς αὐξήσεως τοῦ πληθυσμοῦ,

4. α) SAUVY—A: L' évolution démographique MEVER—F. : L' acceleration de l' évolution, Larousse XXe 1959, PP. 20—26—9. 20—24—1.

β) Στατιστικὴ Ἐπετηρὶς τῆς Ἑλλάδος: 1962, 1963, 1964.

ἀφοῦ πρέπει νὰ ικανοποιηθοῦν σοβαρότατες οἰκονομικὲς ἀνάγκες, ὅπως εἶναι: οἱ ἀνάγκες καταναλώσεως (τροφή, ἐνδυμασία, ψυχαγωγία). οἱ ἀνάγκες οἰκονομικῆς προόδου (βελτίωση τοῦ βιοτικοῦ ἐπιπέδου, ὑδραυλικά ἔργα, ἐργαλεῖα, ἐργοστάσια, δρόμοι=οἰκονομ. ἐπενδύσεις), καὶ οἱ ἀνάγκες ἀναπτύξεως (θερμίδες γιὰ τὰ ἀναπτυσσόμενα παιδιὰ, αὔξηση τοῦ ἐπιπέδου ζωῆς σὲ φτωχὰ τμήματα τοῦ λαοῦ, κατοικίες, νοσοκομεία, σχολεῖα=δημογραφικὲς ἐπενδύσεις);

β'.—Τὶ συμφέρει γιὰ τὴν κοινωνία μας, νὰ ὑπάρχη μεγαλύτερο ποσοστὸ νεαρῶν ἀτόμων στὸν πληθυσμὸ τῆς, πού ἐπέρχεται μὲ τὴν αὔξηση τῶν γεννήσεων, ἢ ἡλικιωμένων καὶ γερόντων, πού ἐπιτυγχάνεται μὲ τὴ διατήρηση τοῦ συνόλου τοῦ πληθυσμοῦ καὶ τὸν περιορισμὸ τῶν γεννήσεων;

Στὸ πρῶτο πρόβλημα οἱ εἰδικοί⁵⁾ προτείνουν τὶς ἐξῆς λύσεις γιὰ τὶς χῶρες μὲ ὑψηλὴ δημογραφικὴ ἀνάπτυξη: α) Νὰ αὔξηθῆ μὲ ταχύτερο ρυθμὸ ἢ παραγωγή ὑλικοῦ πλούτου ἀπὸ ὅ,τι ὁ πληθυσμὸς (οἰκονομικὴ λύση). β) Νὰ μεταναστεύσῃ ὁ πληθυσμὸς γιὰ τὴν ἰσορροπία ἀναγκῶν καὶ δυνατοτήτων. γ) Νὰ περιορισθοῦν, μὲ εἰδικὰ μέτρα, οἱ γεννήσεις, γιὰ νὰ βραδύνῃ ἢ αὔξηση τοῦ πληθυσμοῦ, ὥστε νὰ ἐπέλθῃ ἰσορροπία πληθυσμοῦ καὶ πόρων (δημογραφικὴ λύση). δ) Νὰ ἀναλάβῃ ὁ θάνατος τὰ δικαιώματά του. ε) Ἡ πολιτικὴ τοῦ Δυτικοῦ κόσμου καὶ ἡ πολιτικὴ τοῦ Ἀνατολικοῦ κόσμου νὰ παύσουν νὰ ξεχνοῦν τὸν Τρίτο Κόσμο (ὑποαναπτύκτους λαοὺς μὲ ὑπερπληθυσμὸ τῆς Ἀσίας, Ἀφρικῆς καὶ Κεντρικῆς καὶ Νοτίου Ἀμερικῆς) ἢ νὰ τὸν πλησιάζουν μόνον μὲ κυριαρχικὴ πρόθεση, νὰ πιστέψουν, κατὰ τὸν πολιτικὸ ἀνταγωνισμὸ τους, ὅτι, ἂν ὁ κόσμος ὑπερπληθυνθῆ μέχρις ὑποσιτισμοῦ, οἱ πεινασμένες μάζες θὰ καταβάλουν τὴ δύναμη τοῦ νικητοῦ, καὶ νὰ στρέψουν τὸ ἔργο τοῦ ἐξοπλισμοῦ εἰς βοήθεια πρὸς τοὺς ὑποαναπτύκτους (πολιτικὴ λύση). στ) Γιὰ ν' ἀντιμετωπισθῆ ἢ συνεχῆς ἐξάντληση, μὲ τὴν αὔξηση τοῦ πληθυσμοῦ, τῶν πηγῶν τῶν ἀγαθῶν τῆς ζωῆς, πρέπει νὰ διατεθοῦν χρήματα καὶ κόποι γιὰ τὴν τεχνητὴ παραγωγή θρεπτικῶν προϊόντων, συνθέσεων χλωροφύλλης καὶ ἄλλων χημικῶν ἐνώσεων καὶ τὴν ἀντικατάσταση τῶν μεταλλευμάτων σὲ πετρέλαια, οὐράνιο καὶ σκληρὰ μέταλλα μὲ τὴν ἐνέργεια τοῦ ἀνέμου καὶ τοῦ ἡλίου, καθὼς καὶ τὴν ἀντικατάσταση τοῦ χαλκοῦ, τοῦ κασσιτέρου, τοῦ νίκελ καὶ τοῦ τσίγκου, πού ἀρχίζουν νὰ σπανίζουν, μὲ τὸ γυαλὶ καὶ τὶς πλαστικὲς ὕλες (ἐπιστημονικὴ λύση).

Ἀπὸ τοὺς οἰκονομολόγους προτιμητέες θεωροῦνται σήμερα λύσεις μεταξὺ τῆς οἰκονομικῆς καὶ δημογραφικῆς μὲ προσαρμογὴ τῶν μέσων τῆς ζωῆς πρὸς τὸν πληθυσμὸ (μὲ τὴν αὔξησίν τους) καὶ μὲ προσαρμογὴ τοῦ πληθυσμοῦ εἰς τὰ μέσα τῆς ζωῆς (μὲ τὴν ἐλάττωσιν τῶν γεννήσεων), ἐνῶ γιὰ ἄλλους οἱ καλύτερες λύσεις θὰ ἦταν ἡ πολιτικὴ καὶ ἡ ἐπιστημονικὴ λύση.

Στὸ δεῦτερο πρόβλημα, πού θέτει ὁ κάθε στοχαζόμενος ἄνθρωπος προστὰ τὴν πληθυσμιακὴ ἔκρηξη, οἱ ἀπαντήσεις ποικίλλουν: πολλοὶ ὑποστηρίζουν, ὅτι ἡ αὔξηση τοῦ πληθυσμοῦ καὶ ἡ ὑπαρξὴ κατὰ συνέπεια μεγάλου ποσοστοῦ νεαρῶν ἀτόμων στὸν πληθυσμὸ ἀποτελεῖ πλεονέκτημα γιὰ τοὺς ἐξῆς λόγους: μὲ τὴν αὔξηση τοῦ πληθυσμοῦ ἐξασφαλίζεται φυλετικὴ δύναμη καὶ γοητεία· τὰ γενικὰ ἔξοδα τοῦ κράτους κατανέμονται σὲ περισσότερα ἄτομα·

5. α) Le monde en devenir, P. 20—26—9.

β) MYRDAL-A., VINCENT—P.: Sommes - nous trop nombreux? 1950, P. 31.